

91/1

SZÉKELYség

Ahogy lehet

Siculicidium

Székelyszentkirályi csipkeveres

Hódolat régi mestereknek

A Iustra

Megemlékezés Bányai Jánosról

AHOGY LEHET

Fogcsikorgató türelemmel,
Összeszorított szájjal —
Krisztus-követő bús próbálkozással,
Majd daccal, lobbanóval,
Fojtott igével és visszanyelt szóval,
Tenyérrel, mely sima örökké,
Csak a zsebben szorul ököllé —
Keserű, tehetetlen nevetéssel
Békülve meg akármilyen rendeléssel —
Nem csodálkozva már — és csodálkozva mégis,
Hogy rajtunk ez is, az is megesejt:
Hordozzuk, testvéreim, ezt a hordhatatlan,
Kín szenvedést virágzó életet.
Ahogy lehet...

Megalkuvás zsoltárát énekelve,
Végtelen rabmenetben csak megyünk,
Nincs semmi fegyverünk,
Fegyvertelen a lelkünk lázadása,
Pedig a vérünk minden csöppje vágyik.
Vágyik Péter vad mozdulatára,
Amikor Istenének védelmében
A Málkus fülét hirtelen levágta.
Kik vagyunk mi?
Ó nem az Alázat,
Csak a megalázottság fiai.
Nemzedékek büszke hídfői közt
Görbülő ív, görnyedő átmenet:
Testvéreim, bizony nem élünk jól mi,
Nem apáinknak tetsző életet.
De aki másképp tehetne helyünkben,
Az vesse reánk az első követ!
Minden percünk kinzó kiegyezés:
Ahogy lehet...

Testvérem, korcs hős, alkuvások hőse,
Félbenmarad, megmásul mondatod?
Egy szikra talán mégis zengve pattan
Lángörvényből, mely benned kavargog.
Dagadnak benned árvizes erők,
Zúdulna niagarás zuhatag:
Elégedj meg, ha megtöltesz belőle
Kristálytisza vízzel egy poharat.
Visszaszorítanak, hátrább, egyre hátrább,
És amit hagynak, egyre kevesebb:
Hát vedd meg lábad ott, ahol megállhatsz.
S azt mentsd, azt a talpalatnyi helyet,
Szikrát a tűzből, cseppet a folyóból,
A töredéket eltört mondatodból,
Minden megmaradt árva keveset:
Ahogy lehet...

Láttad a Karsztok szirt-sivatagában
A liliputi termőföldröket?
Pár négyzetméter-amit a lavina,
A kőgörgötteg könnyen eltemet.
S a Karsztok boldogtalan magvetője,
A földművelés madárjlesztője
Ezt a kis humuszt mégis szereti,

Kicsi kőkerítéssel keríti,
Pedig szinte sírjának is kevés.
karszti sors, ó karszti temetés...
Te is testvérem, karszti sorsodat
Fogadd el, s véd meg karszti földedet,
Azt a síroknak is kevés humuszt,
Azt a pár négyzetméternyi helyet,
S azt a fölséges isten-lábnymot,
Mint a lavina minden rohama
Eltörölni még sohasem tudott.
Vedd ezt a talpalatnyi telkedet,
Cserépkancsódat és tűzhelyedet,
Utolsó darab száraz kenyered!
De azt azután foggal, tíz körömmel,
Démoni dühvel és örült örömmel
Ahogy lehet...

Ahogy lehet...

Reményik Sándor

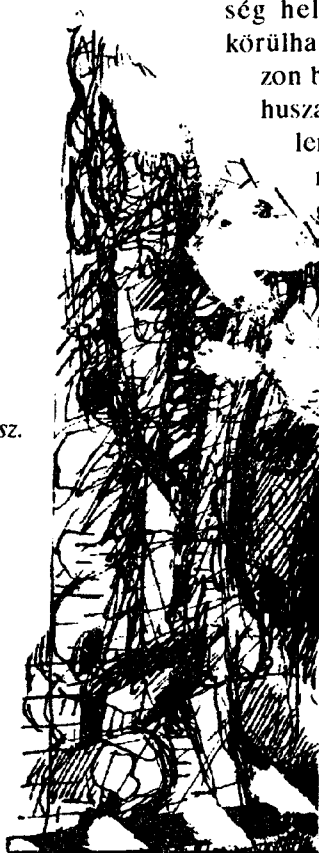
A szokványos újévi vezércikk helyett lapunk második évfolyamát Reményik Sándor „Ahogy lehet” című versével indítjuk. A verset először 1935. májusában közölte a Független Újság, majd 1936. januárjában az Ifjú Erdély. Ezzel nemcsak a száz évvel ezelőtt született költő emlékét szeretnénk idézni, hanem úgy érezzük, visszhangra találnak e sorok mindazok lelkében, akik vállalták az erdélyi lét minden megpróbáltatását és kockázatát.

Az olvasóink által megfogalmazott számos jóindulatú észrevétel közül — bár magyarázkodás helyett tényekkel igyekszünk bizonyítani — kettőre, talán a leglényegesebbekre ezúttal szeretnénk reagálni.

Szándékunk szerint lapunk nem egyfajta székelyszeparatizmust támogat, hanem ellenkezőleg, mi a székelység helyét, szerepét igyekszünk pontosabban körülhatárolni, de a magyar történelmen és néprajzon belül. Azt is kérdezték tőlünk, időszerű-e a huszadik század alkonyán a hagyományos értelemben vett székelységről beszélni. Véleményünk szerint Erdély egyetlen kompakt magyar lakta területe a Székelyföld, melynek magyarok lakossága a székelység. Sajátos nemcsak múltja, hanem megannyi jelenlegi gondja, vívódása is. Ezzel számolni kell a történésznek — néprajzkutatónak és nemzetiségi politikusnak, politikusnak egyaránt.

Végezetül arra kérjük az olvasót: legyen ezentúl is elnéző a késedelemért, a sajtóhibákért, az akadozó terjesztésért és mindazért ami — bár nem minden esetben a mi hibánk — bosszúságra ad okot. A munkát folytatjuk, a költőt idézve,

AHOGY LEHET

Siculicidium 1764. Jan. 7. A határország erőszakos szervezésekor Madéfalva határában 1764. január 7-én hajnalban a csász. katonaság által védtelenül lekaszabolt Csík és Háromszéki 200 székely vértanú emlékére kik az ősi szabadság védelmezéséért vérezttek el, emelte az utókor hálás kegyelete 1899. (a madéfalvi emlékmű felírata)

Először a hatalom az „elrettentés” emlékművét akarta felállítani. A sebtében rögtönzött emlékművön ez állt: „Dominata Siculorum superbia hic iacet” (Itt nyugszik a székelyek büszkesége). Valaki ugyanennek az emlékműnek a hátára titokban a következőket írta: „Itt emelt magának a gonoszság oltárt. Mondd el hóhérinkra a CIX. zsoltárt.” Ittjártakor II. József az emlékművet megsemmisíttette, azután viszont számtalan esetben állítottak emléket a vészalomra. Így 1769-ben Nagyajtai Cserei Zsuzsanna állíttatott keresztet, melyre ezt vészték: „Ezen kereszt állíttatott emlékül kik itt nyugszanak az 1764. veszedelemből.” 1878-ban Részeg András, 1885-ben Szabó Péter állít keresztet. Orbán Balázs ittjártakor az említettek közül csak az első keresztet láthatta, és a Székelyföld leírásának II. kötetében így ír: „És ti, szent vértanúi e sokat szenvedett nemzetnek, nyugodjatok csendesesen, sírotok ha most pusztis is, de nem feledtet, a nemzet kegyelete szívében hordja emléketöket; eljövendő bizonnyal a kor, midőn itt dicső emlékjel fog ragyogni, midőn irányotokban való tartozását a számolás napján lerovandja nemzetünk.” Több mint egy évszázadnak kellett elteltie míg a vértanúkhöz méltó emlékmű felépült. 1891. november 15-én megalakult az emlékmű felépítését kezdeményező bizottság. A gyűjtés az év végén vette kezdetét és 1899-ig tartott. Az adakozást a gyulafehérvári papnövendékek kezdi, s példájukat követik a csíksomlyói főgimnázium és tanítóképző, a marosvásárhelyi, brassói római katolikus főgimnázium, a szászvárosi és sepsiszentgyörgyi kollégium tanulói. Adakozott Csík és Háromszék vármegyékben minden falu és város lakossága. Más megyékbeli községek és városok is adakoztak (Marosvásárhely, Körmend, Besztercebánya, Miskolc, Cegléd, Esztergom, Gyöngyös, Bárfa, Dés, Debrecen, Kiskunhalom, Kassa, Székesfehérvár, Arad). A vármegyékhez küldött felszólítás sem maradt eredménytelen, ezenkívül a gyűjtéshez hozzájárultak a következő intézmények, társulatok: a bukaresti magyar dal- és közművelődési egyesület, a gyergyóditrói olvasókör, az erdélyi, a gyergyói, a csíkszeredai, a marosvásárhelyi, az Arad vármegyei takarékpénztárak, a csíksomlyói jótékony nőegyesület, a csíkszentgyörgyi és a csíkszentmártoni olvasókör, a csíkkarcfalvi táncestély rendezősege, a csíkgyimesi táncmulatság rendezősege, a csíkmegyei egyetemi hallgatók. Egy év alatt 2.400 korona gyűlt be és az összeg 1899-ig 9470 koronára növekedett. 1892. augusztus 20-án a csíkszeredai származású Tamás József budapesti építész mérnök önként vállalkozik, hogy az emlékmű építési tervét és a munkálatok levezetését díjtalanul elvégzi. A tervek 1894. őszére készültek el és 1895. január 11-én hagyta jóvá az országos képzőművészeti tanács. Az tervezett turulmadár elkészítését a gyergyócsomafalvi Köllő Miklós szobrászművész vállalta. A művész a Fehéregyházán 1849-ben elesett hősök emlékművének turul öntőmintáját ingyen engedte át, sőt azt is kieszközölte, hogy az öntési és szállítási munkálatokért, melyek költsége 1.600 koronát tett ki, csak 600 koronát kelljen kifizetni. 1897. őszén megkezdődtek a földmunkák, amit Csíkcsicsó, Madéfalva, Rákos, Göröcsfalva, Vacsárcsi és Borzsova lakói végeztek pénzért, a szükséges szerszámokat a székely vasutak építővállalata ingyen bocsátotta rendelkezésükre. 1898. március 13-án Szász István csíkszépíró építésszel a szervező bizottság megkötö a szerződést, amelyben a kivitelező vállalja, hogy az emlékművet a turul és a már-

ványtábla kivételével 8000 koronáért felépíti. 1898. május 10-én került sor az alapkövételére és még abban az évben, december 10-én a turulmadár is a helyére került, amelynek szárnyvégei között a távolság 260 cm. A márvány emléktáblát 550 koronáért Sántha Nándor budapesti mérnök készítette. A felirat prózai részét dr. Szádeczky Lajos kolozsvári egyetemi tanár, a nyolcsoros verset dr. Balló István csíksomlyói főgimnáziumi tanár írta. Az 1899-ben elkészült emlékmű felavatásáig azonban még hét év telt el, ugyanis az összköltség 10 700 korona volt és míg ezt nem törlesztették (1899-ig csak 9470 korona gyűlt össze), nem lehetett felavatni. Egy újonnan alakított intéző bizottság 1904-ben újakezdi a gyűjtést, és egy év alatt 1435 korona 92 fillért gyűjtenek össze. Így 1905. október 8-án sor kerülhetett az emlékmű felavatására is.

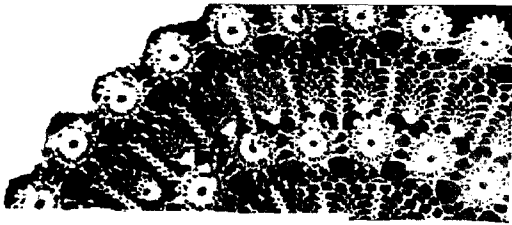
A madéfalvi veszedelem emlékműve nemcsak az aiatta portadó vértanúk emlékműve, hanem az önzetlen hazaszeretetét is, azt hirdeti, hogy annak a népnek van jövője, mely hazáját önzetlenül tudja szeretni, s a múlt eseményeiből le tudja vonni a kellő tanulságot.

Kik az uralkodó fegyverétől vonakodtak. Csík-madéfalva tüzzel felgyújtatott, A háromszéki nép alja és sepredéke Velük csatlakozván, levágatott vagy elfogatott, Január 7—én napkeltekor. Másoknak az engedelmségre örök példaul, Hogy megtudják, a fejedelmet büntetlen bántani nem lehet. (gróf Lázár János által írt sírvers. 1764. január 9)

Székely emberek nyugszanak az 1764. évi madéfalvi veszedelemből s gyászaikat, ha híven tudnák kifejezni, sóhajjal állának hamvaiknál. (1878, Részeg András)

Becze Antal

Székelyszentkirályi csipkeverés

Székelyudvarhelyen és környékén a háziipar mindig kiegészítő szerepet töltött be a közösség gazdasági életében. Mivel a föld keveset adott, de elődeink keresték a megmaradás lehetőségeit, a kézműipar, a házi mesterségek széles skálája alakult ki.

Korond cserépedényeivel szerzett magának hírnevet, egykor Bágy a csergekészítésről volt híres, Zetelaka és Varság a zsendelykészítésről, Oroszhegy több hegyvidéki faluval a kádak, csebrek, faeszközök készítésével próbált magán segíteni. A felsorolást folytathatnánk, de megállunk Székelyszentkirálynál.

Ez a falu ma vert csipkéiről híres messzeföldön. A csipkekészítés meghonosodásának időpontja 1924. szeptember 10. Szabó János, az akkori plébános a falu leányain, asszonyain akart segíteni, munkalehetőséget biztosítva számukra, hiszen a fiatal lányok a hagyomány szerint szolgálni mentek a messzi városokba a hozomány összegyűjtéséért. Tervének megvalósításába bevonta Árkosy Lajosnét, az akkori székelyudvarhelyi szociális egyesületek munkaszakosztályának vezetőjét, aki a városban a csipkekészítés elsajátítására tanfolyamot szervezett. Az ő közreműködésével, valamint Augustza nővérral a kolozsvári szociális testvérek vezetőjével elhatározták, hogy a székelyszentkirályi lányok részére csipkeverő tanfolyamot indítanak. Az örvendetes hír hamar szárnyra kelt a faluban és egy-két nap alatt a jelentkezők száma meghaladta a harmincat. Így indult be Árkosy Lajosné vezetésével a csipkeverő tanfolyam, amely mintegy három hétig tartott. A képzésen jelen volt Augustza nővér is, aki közvetlenül segített a szakmai ismeretek megszerzésében.

Csipke minden házban található, de készítésének módzatai ritkán ismeretesek a tulajdonosok előtt. Ha fellapozzuk a Magyar Néprajzi Lexikont, a következőket olvashatjuk: "A csipke többféle technikával készíthető. Több ismert fajtája közül jelentősebb a varrt csipke és a vert csipke. Ezeket hurkolással készítették és a vászonszélek összeállítására alkalmazták: lepedőkön, abroszokon, párnavégeken, ingeken. A vert csipke is országosan elterjedt, de csak szigetszerű göcsei ismeretesek." Ilyen kis sziget ma Székelyszentkirály is. A falu hírnevét ma részben vert csipkéinek is köszönheti. Más székelyföldi falvakban nem készítik. A csipkeverés kellékei: a csipkeverő párna vagy henger, fécák vagy botikók, amelyekre a cérnaszálakat feltekerik, a papírra rajzolt minta, amelyet a párnán készülő csipkék alá fektetnek és a gombostűk, amelyekkel a kettesseléssel összefogott szálakat a minta fölött letűzik. A két csipketechnika a XVII. században Velencében alakult ki, innen indult útjára kelet és nyugat felé.

A csipkekészítés, a szövetkezeti eszme szerepet játszott a falu összefogásának, együvértartásának kialakításában, a közösségi szellem meggyökerezésében. Szabó János plébános irányította a megrendeléseket és a befolyt pénzt a végzett munka arányában osztotta szét a lányok között. A kiosztásra került összeg 1925 – 1930 között állandóan emelkedett. Ezt igazolják az alábbi adatok is: a kezdettől 1925 június 3-ig 15 570 lej, 1926-ban 21 157 lej, 1927-ben 31 259 lej, 1929-ben 31 766 lej volt a lányok jövedelme. Nem számítódnak ide azok a pénzek, melyeket Székelyudvarhelyről, a közeli városokból és a magánmegrendelőktől kaptak.

A húszas évek "csipkés eseményeit" Szabó János plébános a Domus Historiában is feljegyezte. Sorából idézünk: "Megrendelésekben nem szenvedtünk hiányt. Pláné mikor egy Bodó Berta nevű kislányunk a csángók egy rongyfoszlányos, régi csipkéjéből előállította a csángó nők szemefényét, a fekete csángó csipkét, amely nélkül, hír szerint, egy csángó nő meghalni sem tud, sűrűn érkeztek a megrendelések, s már Budapestre, Párizsba s tengeren túlra is szállítottunk csipkét."

Balázné Bodó Berta már 81 éves, és így emlékezik a kezdeti időkre: „Sokat kötöttünk ezeknek a csángóknak fekete csipkét. Az a fekete csipke főként a való volt. Nagy divat volt a csángóknál. Aztot megfizették igazi ügyesen. Avval úgy es igyekeztünk, annyit dolgoztunk avval, sokszor még a hajnali harangszó es ott ért a csipke mellett, nyárba es. Úgy úztük magunkat, mert megfizették jól, és sürgettek es, hogy szükség van reja es csináljunk sokat. Kötöttem misemondó ruhára es 360 botokával széles korongon. A botokakat minden nap meg kellett forgatni, még haladni es kellett vele. Abból kötöttem két és fél métert. Azért kaptam volt egyszerre 8.000 lejt. Igaz, két hónapig kötöttem azt."

A csipkekészítés Székelyszentkirályon mély gyökeret eresztett. Az első nemzedék egyik tagja még él és alkot, készíti a gombás, tornyos, herelapís, négyrózsás, csigás, szíves, lapijas, csillagos, patkós csipkét. Időközben felnőtt még két csipkeverő nemzedék. A legrégebb eredeti rajzokat a második nemzedékbéli Bálint Margit készíti ma is, a változatos mintákat Bálint Ilona, Gábor Rozália, Bálint Marcella, László Erzsébet és társaik „verik” messzi vidékekre eljutó csipkévé. A mesterséget már az iskolában szervezett formában tanítják. A mesteriség szép és jövedelmező, s ezáltal továbbélése biztosítva van.

Vofkori György

REGI KÉZMŰVES MUNKÁK AZ ÉRŐDÍTETT SZÉKELY TEMPLOMOKBAN

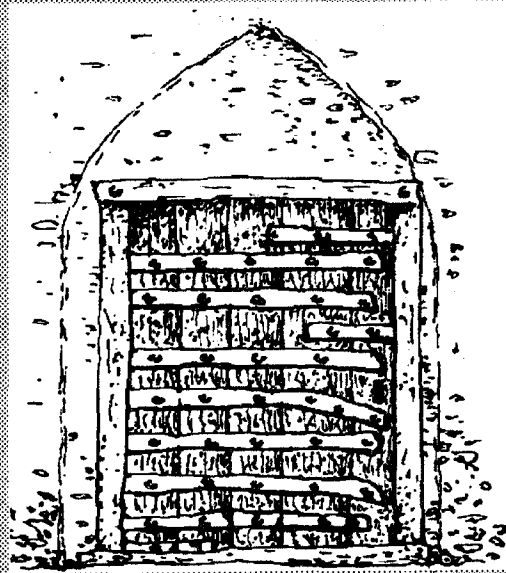
Az erdélyi udvarházakban, kastélyokban és várakban található javak régi leltárai gyakran említenek "fejes vasszegekkel vert, vassarkos, pántos, retesz" ajtókat és "fakeresztes" ablakokat. Ezeknek többsége az idők során megsemmisült, álozatául esett a későbbi átalakításoknak, az újabb igényeknek megfelelő átépítéseknek, vagy a későbbi tulajdonosok nemtörődömségének. Ilyen ajtók és ablakok ellenben — ha nem is nagy számban — a székely templom-erőségek némelyikénél mindmáig fennmaradtak. Ezeknek javarésze a XVII. századból származik, készítőik szinte kivétel nélkül helyi mesterek, s így ezek az ács- és asztalosmunkák e korszak helyi kézművességének tárgyi emlékei. Értéküket csak növeli az a tény, hogy hasonló, XVII – XVIII. századi emlékek a paraszti gazdaságokban csak elvétve maradtak fenn napjainkig. Említést érdemelnek a fentiek mellett a különböző grádicsok, szuszékok, lakatok és a gabona mérésére szolgáló edények is.

Rajzos áttekintésünk egyben tisztelgés a régi mesterek emléke előtt.

Gyöngyössy János
/ a szerző rajzaival/

SZÉKELYDERZS

"A kastélyba bényíló ajtó vastag cserefa deszkájának eleje nyolc vaspántokkal erősített meg, lévén sarkai vaspántokon forgók, zárjai belül vasretesszel és keresztül az ajtón belül, a kőfalban járó vastag fával bészárhatók." (1789)

Megemlékezés dr. Bányai Jánosról, a Székelyföld nagy természettudósáról

Húsz esztendeje, hogy dr. Bányai János nyugalmazott tanárnak, geológusnak, a Székelyföld kiemelkedő természettudósának a Hargita vulkáni hegyeit "vallató" geológus-kalapács kihullott a kezéből. A nagy természetbúvár egy rendkívül gazdag, tudományos munkásságban tartalmas és emberieségben példamutató hosszú élet után távozott körünkől. Most húsz esztendő távlatából szeretettel és tisztelettel emlékezve bizvást mondhatjuk, hogy életútja beteljesedett: amit emberként és tudósként megtehetett, azt maradéktalanul megtette! Szádeczky-Kardos Gyula tanítványaként — a kortárs Balogh Ernő és Török Zoltán mellett —

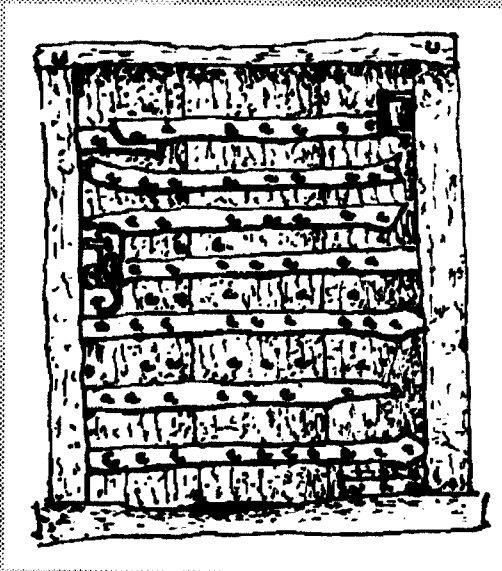
az erdélyi magyar geológus-iskola kiemelkedő egyénisége volt. Hármuk neve egy korszakot fémjelez az erdélyi földtan-kutatásban. Páratlan egyéni képessége, a megismerés vágya, praktikus gondolkodása és koncepciókészsége, ernyedetlen tudomány- és munkaszeretete, széleskörű érdeklődése és sokoldalú tevékenysége, rendkívüli éleslátása, a szakirodalom kitűnő ismerete és nagy olvasottsága tette lehetővé, hogy újat és maradandót alkothasson. Pedig a tudományos élet központjaitól elszigetelődve, vidéki kisvárosban, magányos kutatóként dolgozva, csaknem minden anyagi támogatás nélkül művelte magas szinten tudományát.

Szerettük benne a puritán, mindig segítőkész, nyíltszívű embert, és tiszteltük, becsültük. Benne a céltudatos, fáradhatatlan, mindig újat kereső és alkotó kritikus szemléletű kutató tudóst. Tanítványaira és kortársaira a legmélyebb benyomást az

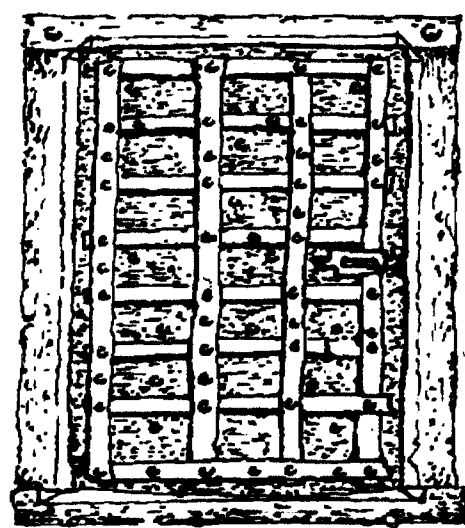
önmagával szemben támasztott tudományos igénye és mélyen humánus, erkölcsös emberi magatartása gyakorolta. Amilyen precíz volt a szakma művelésében, éppen olyan lelkiismeretes volt a mindennapi élet etikai kérdéseiben. Munkássága oly sokoldalú volt, életműve pedig annyira gazdag, hogy e rövid megemlékezés keretében csak tudományos pályafutása fontosabb állomásait említhetjük meg.

Bányai János 1886. november 6-án született Kézdivásárhelyen. Középkorú szülővárosában és Kolozsváron, egyetemi tanulmányait Kolozsváron és Budapesten végezte. Az 1912-13. akadémiai évet Jénában és Berlinben, a Bányászati Akadémián töltötte. A külföldi tanulmányút után — bár előnyös meghívást kapott a berlini, jénai, budapesti, kaliforniai és konstantinápolyi intézettől — hazatérve nagy ambícióval kezdte kutató munkáját és élete

SZÉKELYDERZS "Vagyon
észak felől is ezen kastélyon más erős
cserefa ajtó, melyet is keresztül hét vaspántok erősítvén,
vassarkok tartanak, vasretesze lakattal zároltatik." (1789)

HOMORÓDSZENTMÁRTON.
"A boltozat alatt bémelve, bal kézre vagyon
a toronyba feljáró vassarkas, zár nélkül való ajtó." (1789)

5

végéig megmaradt azon szilárd elhatározása mellett, hogy tudását szülőföldje javára kamatoztatja. Pályafutása szinte egyedülálló. Tanári (pedagógiai), kutatói, tudomány- népszerűsítői, közművelődési, valamint szerkesztő-kiadói tevékenységével egyaránt megbecsülést szerzett magának.

Fő hivatása az oktatás volt. Sokoldalú tudományos munkásságát tanári hivatása betöltése mellett végezte. 45 évi pedagógiai pályafutása alatt kitűnő felkészültséggel, a kor színvonalán álló tudással és bámulatos előadói készséggel végezte oktató-nevelői munkáját. A gazdag ismeretanyag átadása mellett életcéljának tekintette, hogy tanítványaiban felkeltse az érdeklődést a természettudományok iránt. Ezt a célkitűzését hatékony oktatási módszerek alkalmazásával és lebilincselő előadói stílusával érte el. Tanári működése alatt a természettudományok csaknem valamennyi ágát oktatta. E

megemlékezés írójának tanított ásvány- közettant, állattant, növénytant, kémiát és földrajzot. De szükség esetén a magyar nyelv és irodalom oktatását is színvonalasan ellátta.

A kiváló pedagógus külföldön elsősorban tudományos munkásságával vált ismertté. Tudományos munkásságát hatvan éves kutatómunka és több mint hatszáz magyarul, románul, németül és franciául megjelent tanulmány, könyv és népszerűsítő írás fémjelzi. Kedvenc szakterülete az ásványtan és az őslénytan volt. Tudományos koncepcióját már pályafutása kezdetén az alkalmazott földtani irányvonal határozta meg. Ennek megfelelően kutatómunkája elsősorban a hasznosítható ásványkincsek feltárására irányult. Nagy érdeket szerzett az érc kutatás, a kőszén kutatás, valamint a székelyföldi ásvány és gyógyvíz kutatás és feltárás területén.

A gyakorlati életet közvetlenül szolgáló gazdag termésből

csak a jelentősebbeket idézve, íme néhány alapvető munkája: A Boteshegy aranyteléreinek vizsgálata és leírása, A Hargita-vidék hasznosítható ásványkincsei, Nemesfémek előfordulása a Hargitán, Az érces telérek mikroszkópi vizsgálata, Aranytartalmú érc telérek mikroszkópi vizsgálata, A baróti-ajtai barnaszén terület, A középjaiti barnaszén terület, Adatok a hargitai ásványvizek geológiájához, A székelyföldi ásványvizek, A hazai gyógyvizek eredete.

Élete főművét az ásványvizek tanulmányozásával koronázta meg. E témakörbe tartozó több tucat eredeti tanulmány után elkészítette Kelet Erdély nemzetközi viszonylatban is páratlan ásványvíz-térképét (2000 forrás elemzését tartalmazza!).

Őslénytani felfedezései közül említést érdemel a diatoma föld és az ebben talált új diatoma faj felismerése, amelyet róla is neveztek el (Amphora Bányaiana), a halikrás kövületek hieroglifás formáinak megfejté-

se, egy új tengeri mészmoszlat féleség felfedezése stb.

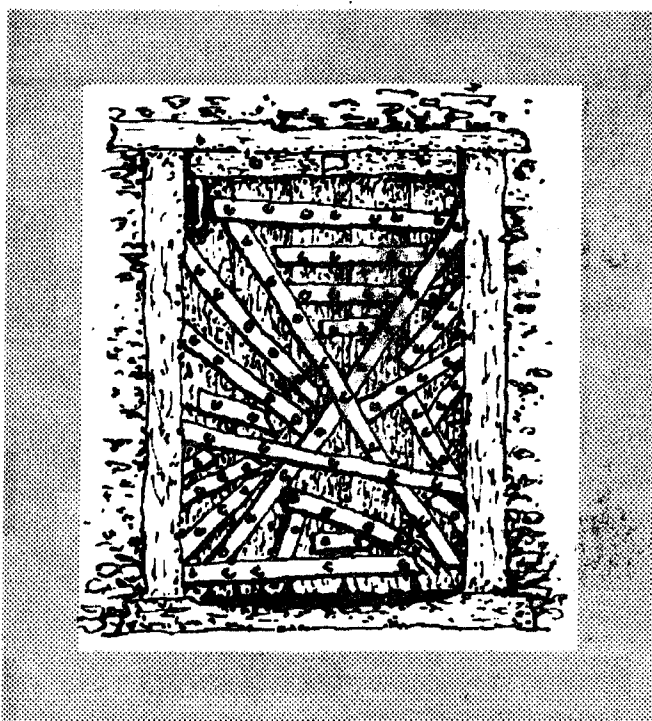
A nagy tudós büszkén vallotta magát geográfusnak is. Erről számos geomorfológiai és hidrogeográfiai publikációja tanúskodik. A fontosabbak közül is csak néhány érdekesebbet említve: Az alsórákosi bazalterupciók és az Olt-áttörés kora, A Szent Anna tavi ikerkráter erupciójának kora, A Székelyföld tájai, Kézdivásárhely vidéke Háromszék vármegyében, A Gyilkostó keletkezése. Nemcsak hazai, hanem a nemzetközi földrajzi irodalmat is kitűnően ismerte és pozitívan értékelte a magyar természetföldrajz új útkeresését is. Híven tudományos koncepciójához, földrajzi kutatásait is gyakorlati szempontból közelítette meg.

A geológus-geográfus Bányai János a rokontudományok területén is otthonosan mozgott. Többek között a "Székelyföld paleobotanikájának" megírása mellett számos új növény- és állatfaj felfedezése fűződik nevéhez. Többet róla is neveztek el.

A sokoldalú tehetséggel megáldott tudós elvülhetetlen érdemeket szerzett a tudományszervezés, népszerűsítés és közművelődés területén is. Ime néhány példa: Kelet-Erdély megismerésére „Hargita expedíciót” szervezett, folyóiratot (Székelység) és útikalauz sorozatot (Székelyföldi útmutató) szerkesztett és adott ki. Sokoldalú segítséget nyújtott a Székelyföld kutatásával foglalkozó botanikusoknak, zoológusoknak, archeológusoknak, etnográfusoknak és a múzeumoknak. Az egészséges lokálpatriotizmussal megáldott tudós szűkebb értelemben vett szakmája, a gyakorlati geológia magasszintű művelése mellett mindenkor különös gondot fordított népének közművelődésére és a szülőföld megismertetésére. Rendkívül céltudatosan ápolta a haladó hagyományokat. Lankadatlan tudományszeretetéről és népe művelődése iránt érzett felelősségéről közel 500 népszerűsítő tanulmány, cikk, útikalauz és könyv tanúskodik. Ezek közül is páratlan értékű a „Székelyföld írásban és képen” című terjedelmes kötete, az Orbán Balázs könyvek, valamint a székelyföldi tájak természeti értékeit népszerűsítő írásai. A vidéki kisvárosban elszigetelten, magányosan élő puritán tudós gazdag munkásságáért életében jobbra csak erkölcsi elismerésben részesült. Munkásságát Románia tudományos szervei is nagyrabecsülték. Munkatársa volt a budapesti és bukaresti Földtani Intézetnek. Ezenkívül számos tudományos egyesület és szervezet választotta tagjává. A Hidrológiai Társaság, az Országos Természetvédelmi

NAGYAJTA.

A kapubástya ajtaja
hevederekkel összefogott tölgyfadeszkből
áll, külső oldalát keresztül-kasul, vaspántok erősítik.

NO 1622 IOANN:PA: ET I. UCAS B.

NAGYAJTA. A vár keleti oldalán, egy elfalazott ajtó szemöldökgerendáján vésett felirat látható: (AN)NO 1622 IOANN:PA: ET I. UCAS B. A jobb oldalgerendát a szemöldökfával egy díszes kivágású — ma hiányzó — harántkötés fogta össze.

Tanács, a Mérnökegyesület, a Növénytani Társulat és a Földrajzi Társaság rendes-, illetve tiszteletbeli tagja volt. Hatvanéves tudományos munkássága elismeréseként a Magyar Földtani Társulat 80. születésnapja alkalmából díszoklevéllel tüntette ki.

Bányai János felbecsülhetetlenül gazdag életművet hagyott az utókorra. Sokoldalú munkássága révén nemcsak az erdélyi magyar geológusiskola kimagasló egyénisége volt, hanem a romániai magyar szellemi élet egyik eminens képviselője is, aki gazdag életművével az erdélyi művelődéstörténet nagy halhatatlanjai sorába lépett. A puritán tudós emlékének kegyeletes ápolásához számunkra nem lehet szebb és méltóbb feladat, mint a tudományos megismerés általa is sokat taposott, olykor rögzös útján tovább haladni.

Ádám László

a földrajztudományok doktora

A székely történelem egy sajátos forrása — a LUSTRA

Kezdjük talán a köznyelvben nem túl gyakran használt szó értelmezésével. A lustra az a jegyzék vagy regesztrum, amelyet a hadra köteles székelyekről az ún. mustrák, azaz seregszemlék alkalmával állítottak össze a székely kapitányok, vagy erdélyi vajdák, később a fejedelmek erre kirendelt megbízottjai. Ezzel a kérdés az enciklopédiai szótár szintjén el is nyerte a csaknem kimerítő választ. Az már csupán a további részletezést jelentené, hogy mikor, milyen körülmények között, mennyire gyakran állították össze a lustrákat, milyen adatokat tüntettek fel a jegyzékekben, hogy volt-e ez a sajátos forrásnak más rendeltetése, mint a hadköteles székelyek állandó nyilvántartását elősegítendő számbavétel, amely katonai egységenként, külön-külön fegyvernemenként

(gyalogság, lovasság, testőrség, várőrség, tüzérség, puskás gyalogság, stb.), vagy a települések sorrendjében történt, a helyszínen.

Két körülmény mégis a kérdés további boncolgatására készlet. Az egyik az, hogy író-olvasó találkozásaim során egyre gyakrabban hangzott el még human értelmiségiek részéről is a kérdés: mi az, hogy lustra? A legjobb esetben a negyvenötven esztendővel ezelőtti református vagy unitárius felekezeti iskolák internátusaiban lakó diákok emlékeztek rá, hogy a napi két ellenőrzés idején az öregebb diákok a dolgozószobák vagy hálók megszemlélésekor egy háromszög keresztmetszetű, hosszú botot hordtak, amelynek oldalain szerepelt a diákok jegyzéke, szóbanként. Ezidőtájt is a lustra

fogalma nem annyira a névsort, hanem inkább magát az ellenőrzést jelentette, amire a "jön a lustra" kifejezés is utal. Aki viszont ilyen internátusokban nem lakott, és az utóbbi több mint hét évtizedben székely történelmet nem tanulhatott, talán sohasem találkozott a lustra kifejezéssel, ami azért is valószínű, mert ez a modern magyar nyelv szótáraiból hiányzik.

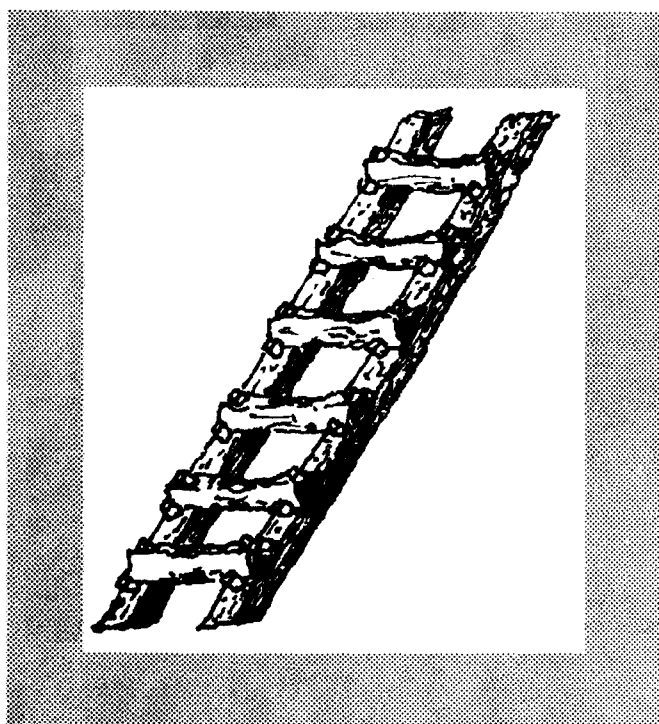
A csupán ismeretterjesztő szándékon túlmenően lenne vállalkozásomnak egy második, érdembeli oka is.

A XVI-XVII. századi Európa történetére tekintve a hadi kötelezettséget rendszeresen viselő, bizonyos határmenti területeken elhelyezett embercsoportokról, pontosabban ezek hadviselő férfi lakosságáról is (tehát nem csupán a székelyek esetében) készültek és maradtak ránk jegyzékek, regesztrumok. A székely lustra nem volt tehát a maga nemében egyedülálló jelenség, hacsak-

7

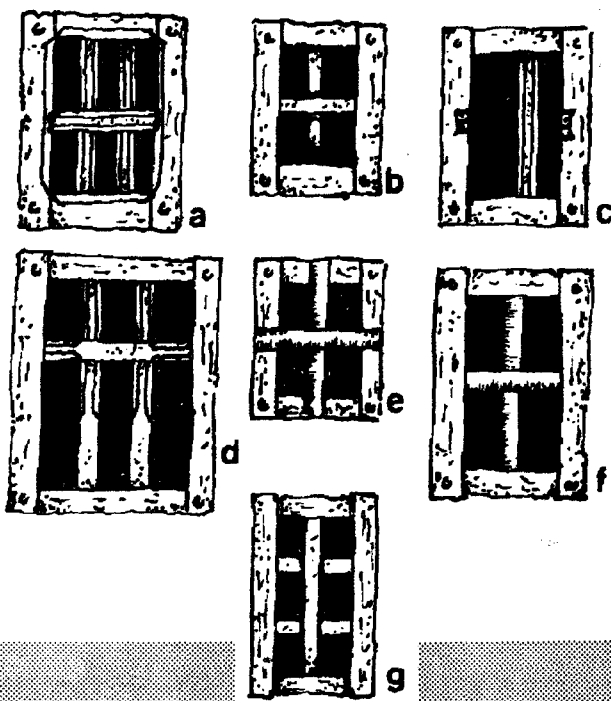
SZÉKELYDERZS.

A védőtornyok emeleteire csapokkal összeerősített grádicsok vezetnek.

Némelyik védőtornyon

a lőrés mellett fából készült kerettel, osztóléccelel ellátott ablakok is nyílnak, többnyire az udvar felé néző oldalon, vagy a felső emeletek kifelé néző oldalain. a,b,c, — Nagyajta; d,e,f, — Székelyderzs; g, — Csíkszentgyörgy

nem kizárólagosan magára a szóra, a kifejezésre szűkítjük a vizsgálatot. Itt csupán a zaporozsi ukrán kozákok történetére utalok röviden. Már maga a "zaporozsnaja szecs" a tulajdonképpeni országhatáron túl fekvő területet jelez, magyar szóhasználattal a honfoglaláskor gyepű fogalmát. Nos, a zaporozsi kozákokról a XVII. században rendszeresen készítették ilyen jegyzékeket, amelyeket a "rejeszt" szóval jelöltek meg. Ilyen volt az 1649-ben Bogdán Hmelnjicki idején készült és a múlt század hetvenes éveinek végén kiadott kozák rejesztrum. Minden értéke ellenére azonban ez a jegyzék kimondottan a hadköteles férfiak neveit foglalta magába, a hadi egységek, a századok sorrendjében. A századok vezetőikről voltak elnevezve, így ezáltal mégcsak hozzávetőleges felvilágosítást sem kapunk térbeli elhelyezkedésükről. Az is

igaz, hogy a több mint ötvenezernyi név némi támpontot nyújt a zaporozsi ukrán-kozák had számbeli arányairól, mert Európában ezidőtájt ily nagyszámú, egyszerre hadirendbe állítható hadseregről csak egészen kivételesen szólnak a források, jöllehet a harmincéves háborút lezáró Westzfáliai béke utáni első években vagyunk.

A székely lustrák adatokban összehasonlíthatatlanul gazdagabbak, egyes esetekben számbavéve az egész székelyföldi férfilakosságot, beleértve a hadi szolgálatra nem kötelezett jobbágyokat, zselléreket, szolgákat, sőt, néha a papokat is.

A székely lustrák összeállítását elsősorban Mátyás király rendelte el 1473-ban. Az időpont nem véletlenszerű. Hét évvel az 1466. évi székely lázadás és a zabolai székely gyűlés után vagyunk, amikor — mint ismeretes — a székely társadalmat rendi kereteiben feszítette a

jobbágyosodás kibontakozó folyamata Háromszéken. Ha addig csupán a hadi szolgálat viselése, a hadi kötelezettség terhe volt a székelység esetében a megkülönböztetés kritériuma, a XV. század derekára a főrendiekre, lófőkre és gyalogokra vagy közrendi székelyekre való sajátos rendi tagozódás lett a mérvadó a "tria generasicularum" XIV. század elejétől ismert fogalmára. Mátyás király már arra utasítja az erdélyi vajdát, hogy a három rendet külön-külön jegyzékbe foglalja és elrendeli, hogy az egyik rendből a másik rendbe való átírást csak a vajda eszközölheti. A hadi szolgálathoz így kötődött a rendi megkülönböztetés, mely megszabta az egyén társadalmi státusát.

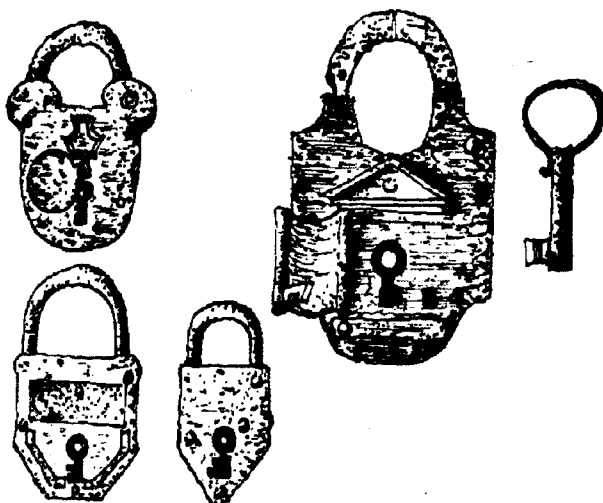
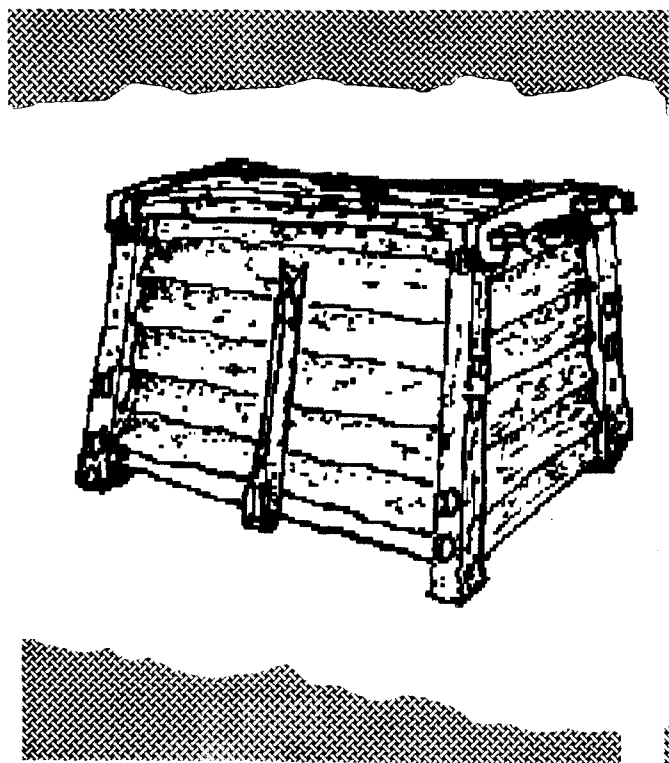
Bár a fentemlített oklevélben elrendelt lustra összeállítása minden bizonnyal megtörtént, az első töredékes jegyzékek a XVI. század hatva-

SZÉKELYDERZS.

"A kastély tetejére szarvazott sendelyes árnyék alján a dersi communityásban lakó emberek magok szabott rendek szerént tartják gabonás szuszéjkokat." (1789)

SZÉKELYDERZS.

A gabonatarló ládákat lakattal zárják. Különös figyelmet érdemel a keleti oldalbejárat több biztosítékkal ellátott lakatja, mely feltehetően a XVII. vagy a XVIII századból származik.

nas-hetvenes éveiből maradtak ránk, és ezek is olyan rendkívüli eseményekhez kapcsolódnak, mint a székelység egyik részének csatlakozása Bekes Gáspárhoz 1575-ben, Báthori Istvánnal, az erdélyi fejedelemmel és lengyel királlyal szemben. A következő több mint negyedszázadból is kevés lustra maradt ránk, ezek is töredékes állapotban. Az első igazán jelentős ilyen jellegű dokumentum az 1602. évi Bástaféle lustra, amikor Aranyosszék kivételével a többi székek hadköteles férfitelviselését településenként összeírták és a nevek után jelezték ha nemes, lófő vagy közrendi gyalogos székelyről van szó. A lustrába több mint tízezer név került be, de mi sem jelzi jobban, hogy az összeírás hiányos volt, mint az, hogy 1614. február-márciusában összeállított, az ugyanazon székek családfőit névszerint felsoroló Bethlen Gábor féle lustrában már több mint hússzezer székely családfő neve lett feljegyezve. A Bethlen-féle lustra maradt mind a mai napig a legrészletesebb összeírás a csaknem négyszáz székely település lakosságáról. A lustra a családfők nevét székeként és falvanként rögzítette, ezeken belül pedig rendszerint, társadalmi rétegenként rendszerezte őket, különös tekintettel a jobbágyság és zsellérek minden jogállású rétegére, kezdve az ősjobbágyoktól, a fejekötött, a konfiskálás előtti és utáni jobbágyokig. A mindmáig kiadatlan lustrát Imreh István és Pataki József alapos feldolgozásából ismeri a szakirodalom és a széles közönség, és amelyet az érdeklődő olvasó a Székely felkelés című 1979-ben megjelent tanulmánykötetből ismerhetett meg. Bethlen Gábornak a székely jobbágyok iránti élénk érdeklődése azzal magyarázható, hogy a nagy feje-

delem a székely személyzeti hadállomány visszaállítását követő politikájában részleteiben akarta megismerni a tömeges székely eljobbágyosodás okait, mozgatórugóit és módzatait. Ezért fűztek a legtöbb székelyföldi jobbágy nevéhez rövid magyarázó szöveget, amelyben rögzítették mikor, milyen oknál fogva és melyik rétegből került ki az újdonsült jobbágy és miben jelentkezett új jogállása.

Rövid beszámolóinkban nem térünk ki eme érdekfeszítő kérdés elemzésére, mert ennek kapcsán Bethlen Gábor egész székely politikáját is át kellene tekinteni, amit különben az 1980-ban Debrecenben megrendezett Bethlen Gábor nemzetközi konferencián tartott előadásban megpróbáltunk. Itt csak azt szeretnénk kiemelni, hogy ez a rendkívüli értékkel bíró forrás rég megérett a kiadásra és európai mértékkel mérve is párját ritkító dokumentum. Gépelt másolatát, melynek kiadására jogot tartunk, a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum őrzi, még az 1970-es évek közepétől.

Bethlen Gábor idejében minden bizonnyal más lustrák is készültek a székelyekről. Ezek közül csak az 1629. évi udvarhelyszéki lustrát őrizték meg a mostoha idők (eredetije a Kolozsvári Állami Levéltárban). Ez a lustra (bár jobban illenek rá az összeírás megnevezés), azért érdekes, mert benne falvanként és jobbágytartó nemesenként jegyezték be a 129 település jobbágyainak a nevét és minden más forrásnál jobban tükrözi a Bethlen-féle székely politika azon eredményét, hogy csak Udvarhelyszéken mintegy ezer székely családot vett ki a fejedelem a jobbágyok kötelekéből és állított vissza a hadi

EGY EMLÉKOSZLOP ÚJJÁSZÜLETÉSE

„A kegyelet és hála emlékköve az, mely a Collegium udvarán Kis Gergely emlékére emeltetett, egy almasi veres márványból készült díszgúla, melynek felső részén égő szövétneket tartva, a tudományok nemtője van kivésve, talpjain pedig e felirat: B. MADARASI/ KIS GERGELYNEK/ AZ/ IFJÚSÁG/ MDCCCXLIII.

Nem nagyszűrű ugyan ez emlék, s műbecse sok kívánnivalót hagy fenn, de ha meggondoljuk, hogy akkor még pangott honi szobrászatunknak egy első kísérlete, hogy azt a fiatalság magától elvont s hosszú évek során át egybegyűjtött filléreiből emelje, elnézőknek kell lennünk, s tisztelettel közelítendjük meg azon férfi emlékét, ki bár neve Kis, de valódi nagy volt, ki egész életét a nevelés ügyének szentelte, kinek fia nemzetét nevezte örökösének, ki a szellemnek örökre lobogó Vesta tűzét gyújtá fel.” — írja Orbán

Balázs a székelyudvarhelyi kollégium leírásakor.

A Kis Gergely emlékoszlop a felállítására óta eltelt csaknem másfél évszázad alatt (1993-ban ünnepelhetjük felállításának 150. évfordulóját) a kollégium egyik jelképévé vált. Azonban az idő még a köemlék fölött sem múlt el nyomtalanul. A fagy, a hó megrepszette az obeliszk felső részét és a legelső ateista kampányok áldozata lett a ráerősített nemtő, amelyet talán valamiféle református angyalnak nézhettek a broszúron kiművelt aktivisták. Szerencsére Haáz Rezső tanár úr a múzeumba menekítette a féldomborművet, restaurálása után ez is visszakerült a helyére.

Az iskola nemrég lezajlott névadó ünnepségére megújult az oszlop talapzatán elhelyezett eredeti felirat, amelyet vastag festékrétegek tettek csaknem felismerhetet-

lenné. Ez eredetileg 3 mm-nél vastagabb vaslemezre készült, amelyre sárgaréz lemezből kivágot, vörösréz csapokkal felerősített betűk kerültek. A készítő helyi mester/mesterek kezét dicséri a szép, gondos kézimunka. Miután savas majd lúgos fürdőben megtisztult a rozsdától, festéktől elfedett lemez, egykori szépségében tűnt elő a felirat. A kovácsoltvas laposvasakkal megerősített lemez most is oly erős még, hogy konzerválása után, ami galvanizálással és újrafestéssel történt bizonyára átvészelt még másfél évszázadot. A régi vas rögzítősavarok helyére réz haranganyák kerültek.

A munkálatokat a Haáz Rezső Kulturális Egyesület kezdeményezésére, Fancsal Kálmán igazgató úr támogatásával Katona Gábor, Fazakas Dezső és Szilveszter Márton végezték el a Gábor Áron vállalatnál. Köszönjük!

Z.J.

szolgálatot teljesítő szabad székelyek sorába. Ez arányaiban Udvarhelyszéken, ahol a jobbágyosodás-jobbágyosítás folyamata a maroszeiki előrehaladottabb és a csík-gyergyó-kászonszéki szabad státust inkább megőrző állapotok közé helyezhető, az egész lakosság negyedét-harmadát tette ki. Udvarhelyszéknél maradván jelzem azt is, hogy 1680 után minden évből maradt ránk székely lustra, sőt akad olyan esztendő is, amelyből két vagy három összeírást őriz a Kolozsvári Állami Levéltár udvarhelyszéki állaga. Ezek a lustrák sokrétűségük, sokszínűségük ellenére mind a mai napig nem kerültek a kutatás asztalára.

Ejtsünk néhány szót végül az I. Rákóczi György idejében, 1635. és 1642. között készült lustrákról. Ezeknek sajátosságát az adja, hogy számbaveszik az egész hadköteles székely férfilakosságot, pontosabban a családfő neve után bejegyzik hány és milyen életkorú fiúgyermek volt, ezek közül ki és hová ment mesterségre és tanulni. Ezek között van az egyetlen aranyoszeiki lustra is, amelyet 1642-ben állítottak össze.

Mellőztem a XVII. század második felében összeállított egyéb székely lustrákat, mert minden értéküktől függetlenül adatokban sokkal szegényebbek a fennebb említettekénél, ugyanis legtöbbször csak rendenként, falvanként valamint katonai egységenként, a nevek pusztán bejegyzésére szorítkoznak, és túlnyomórészt töredékekben maradtak fenn.

Ugyancsak mellőztem az 1703. évi és az ezután következő székely lustrákat. Ezek feldolgozása részben megtörtént és tanulmányozásuk azt mutatja, hogy esetükben már kevésbé illik rájuk a lustra fogalma, ugyanis inkább a szokásos osztálylakosságösszeírás kaptafájára szabták őket. Ez persze távolról sem jelenti azt, hogy adatokban szegényebbek lennének, sőt talán gazdagabbak, rendszerükben pedig a német pontosságot dicsérik.

A fentebb vázoltak alapján úgy véljük, nyugodtan kimondhatjuk: a XVI–XVIII. századi magyar történelem egyéb forrásai mellett rendkívül jelentős a székely lustra, amely a székelység társadalmi rétegződésének és népesedési helyzetének alakulását mindennél sokszínűbben rögzíti. Ez a forrás kárpótolja a székely történelem arányaiban szegényebb állapotát, és a néptörténet vonulatában felveheti a versenyt minden más kútfővel.

Még egy utolsó megjegyzés: a székely lustra több esetben pótolta az egyéni kiváltságlevél hiányát, pontosabban a lustra a kollektív rendi

hovatartozás bizonyítékául szolgálhatott az egyén és a székely család számára, ha státusa vita tárgyát képezte. Az erdélyi országgyűlési határozatok, fejedelmi rendelkezések ismételt utalnak arra, hogy mikortól kell és lehet az egyik vagy másik réteg jogállását a lustrák alapján figyelembe venni. Ha például, valaki az 1614. évi lustrában az örökös, a fejekötött, a konfiskált, a konfiskálás utáni jobbágyok vagy libertinusok között szerepelt, milyen eljárás követendő rendi státusának későbbi megítélésében. Ebben is a székely lustra sajátos jellege domborodik ki. Persze nincsen benne semmi külön érdem, mert a székely lustra éppen annyira volt egyedi terméke a hadiszolgálatot teljesítő székelység és székely társadalom fejlődésének, mint amennyire jellemezték a vármegyei jobbágyok és nagybirtok sajátosságait az urbáriumok. A sajátosság pedig nem az etnikai erény vagy hiányosság bizonyítéka, hanem ez esetben pusztán kutatásra érdemes tényállás, amit az összehasonlító történetírásnak nem kell és nem szabad megkezdnie, ha nem akar a valóságtól veszélyesen messzire elrugaszkodni.

Demény Lajos

SZÉKELYDERZS

A harangtorony bejárata mellett sorakoznak a gabonafélék mérésére szolgáló kéregedények: a vékás, a fél- és negyedvékás, valamint a fél liter űrtartalmú kupa.

10

VEGYESRÉTES

- „Pleno ventre melior consultatio” azaz, „Teli hassal jobban megy a tanácskozás”, vallották az Udvarhelyszék „márkális” gyűléseire bejáró urak. „Egy közönséges ebéd traktára” száz ezüst forint járt a királyi kamarától. A többnapos mulatság közönséges kellékeit, úgy mint tojást, vaját, majorságot, halat, őzet a vármegyei szolgabírákkal egyenrangú dullók „gyűjtötték”, így a szék csak fűszerre és borra költött. Ime egy 1734—es vásárlási jegyzék: „Bors 1 font, Sáfrány 2 lat, Szerecsen Dió Virág 1 lat, Szegefű(szeg), Kömény 2 lat, Gyömbér, Fahaj 2 lat, Riskása 8 font, Faolaj (olivaolaj) 1 font, Czitom lev 1 ejtel, Nádmézet 1 forint 2 dénárért, Bort Zágoni uramtól Veder 6, Más bor, Veder 6, Stem bor ejtel 13.” (A font, lat és ejtel korabeli mértékegységek.) Több leírás maradt a korabeli udvarhelyi vásárokról: a bor kivételével a fenti jegyzék egyetlen tételét sem találjuk az ott felkínált áruk között. (Mily különös véletlen: a lakomák színhelye, az 1733—ban épült „Székháza” ugyanott állott mint a későbbi „Vármegyeháza”, majd a RKP rajoni, később municípiumi székháza, és benne a sokat emlegetett „Pártbüfé”...)

SÉTA A NYÁJAS IDEGENNEL

- „...Nézzé meg ezt a kövezetet. Talál ilyet más város piacán? Önnek különös szerencséje van, nyájas idegen. Éppen most folynak a kövezési munkálatok. Nézzé csak... A munkás kiemeli helyéről a követ, megnézi, megforgatja, aztán nagy lelki nyugalommal és kalapáccsal visszaveri oda ahonnan kivette, a földbe. És ez a föld, igen, ez a föld, ne gondolja, hogy ez olyan föld, mint más város piacának földje, ó nem. Itt nem kell attól félnie, hogy ez beszakad, mert ez nincs keresztül kasul fúrva mindenféle csövekkel, holmi vízvezeték és csatornázás számára. Nem, ez a föld szilárd és innen magyarázható, hogy akkor sem szakad be, mikor a tejes asszony azt mondja: itt sülyedjek el, ha egy csepp víz is van a tejben. És nem sülyed el... No és nem lepte meg ez a tisztaság, hát ez semmi? Ezt kitűnő utcaseprőnknek kö-

szönhetjük, aki városunknak szintén egyik specialitása. Nézzé ott jön, éppen ott... ott a Budvár felől, látja milyen port ver fel, de ezt legalább ingyen teszi. Fízetést ugyanis nem fogad el és a szemé- tet mégis elhordja. Úgy hívják Tavasz Szél. Ősszel másképp hívták.” (Udvarhelyi Híradó 1913. ápr. 27.) (E sorok egy folytatásban között satirikus írásból származnak, mely „Pikk” szignóval jelent meg, de a szerző alighanem idős Szemlér Ferencsel, a Katolikus Főgimnázium egykori tanárával azonos. Ifjú Szemlér Ferenc ugyanis ezt írja „Más csillagon” című önéletrajz jellegű írásában: „A város aszfaltozása vagy nem aszfaltozása volt a vitatárgy. Komoly és már—már vére menő vitatárgy, hiszen majdnem párbajra került a dolog apám és a rendőrkapitány között a mindent elborító porról az Udvarhelyi Híradóban írt csipkelődő makáma miatt.”)

- Hermányi Dienes József anekdotájában a következőképpen jártak egy tokaji kocsmában a székely lovaskatonák: „S megmondák, hogy fejedelem levelit viszik és székelyek. Kérdé az asszony: Hát fiaim, jönnek—e a lófejű székelyek, mert mi olyant nem láttunk? Az egyik válaszolt: En vagyok az egyke, leikem anyámasszony! En vagyok a Lófejű székely! De az asszony semmiképpen nem hiszi vala.” (Ennyit tudtak Tokajban a kuruckorban a lófőszékelyekről! És most?)
- Kazinczy Ferenc 1816—ban az Erdélyi Levelekben viszont így ír: „Csak vallást kell tennem előtted, hogy Erdélyben két—három helyt álmélkodva hallák, hogy én magyarországi magyar oly jól tudok magyarul, mint ők, s ezt egy fiatal tisztviselő nekem komplementként mondotta.” (Azóta alaposan megváltozott a helyzet).

ÉJFÉLI KONCERT, 1877

- „Rendőrségünk figyelmét fölhívjuk azon kutyakonzertekre, melyek előadási színhelye minden este és éjjel a Bethlen utca. Ugyan lehet süket fül, ki a koncertek mellett aludni tud. Jó lenne, ha a cirkáló rendőrszolgák e hivatlan művészeket szétugrasztanák.” (Udvarhelyi Híradó 1877 jun. 16.) (Irigykedve gondolunk 1877 Székelyudvarhelyének derék polgáraitra, ha éjszakai nyugalmaikat csak ily csekélységek zavarták. Mindenesetre, közben változtak rendszerek, módosultak országhatárok, de úgy tűnik, az egy főre eső kutyák száma és a rendőrség hatékonysága a régi.)

MINDEN ÜZLET?

- Ahogy hallom a berlini fal darabonkénti elárulásából befolyt összeg mármár az építési költségek értékét kezdi megtéríteni. Pihent agyú tudósok azt is kiszámították, hogy a középkorban a túlbuzgó keresztények a jó üzleti szellemmel megáldott kereskedőktől annyi „faanyagot” vásároltak, abban a hitben, hogy az a Megváltó keresztjének egy darabkája — amiből egy Európát Amerikával összekötő hídát lehetett volna építeni.
- A legnagyobb székely sírjele az időjárás viszontagságaitól megtörve két darabban — a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum egyik legnagyobb eszmei értékű jelentő tárgya. Az utóbbi fél évben a kopjafa sajnálatos

módon fogyni kezdett. Egyes látogatók zsebükben egy-két fadarabbal távoznak a múzeumból. Hogy mihez kezdenek ezekkel, minek kell ez nekik nem tudni. Annyi bizonyos, hogy ha ilyen ütemben folytatódik tovább ez a lopásnál is alantasabb ténykedés, rövid időn belül nem sok marad belőle. Remélhetőleg mindez nem fájul odáig, hogy a berlini falhoz hasonlóan a kopjafa darabok árúként pénzért cseréljenek gazdát. Ha mégis mindez megtörténne, akkor nem csak egy halott ember emlékét gyaláznák meg, hanem egy egész nemzet szellemét is.

V.P.

SZÉKELYSÉG

A Székelyföldet és népet imertető folyóirat • Alapította Bányai János 1931 Új folyam • Megjelenik az RMDSZ Udvarhelyszéki szervezetének védnöksége alatt • Szerkesztőbizottság Hermann Gusztáv Mihály (felelős szerkesztő) Gyöngyössi János, Veres Péter, Zepeczaner Jenő, grafikai szerkesztő: Biró Gábor • (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely, Kossuth u. 29. tel. 13875) • A Haáz Rezső Kulturális Egyesület megbízásából kiadja és terjeszti a KONTAKT IRODA • Készült az INFOPRESS-nél • II. Évfolyam 1. szám 1991 • Ára 15 lej